

Στάσεις και γνώσεις των οικογενειών των δυνητικών δωρητών οργάνων και των νοσηλευτών αναφορικά με τις μεταμοσχεύσεις: συστηματική ανασκόπηση

Καλλή Αντωνία¹, Ανδρέα –Αποστολίδου Σταυρούλα², Λαβράνος Γιάγκος³, Λάμνισος Δημήτρης⁴, Γαλάνης Πέτρος⁵, Κλινάκη Ζωή⁶

1. Νοσηλεύτρια BSc, MSc, PhD(c), Σχολή Θετικών Επιστημών, Τμήμα Επιστημών Υγείας, Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου
2. BSc, MSc, PhD, Σχολή Θετικών Επιστημών, Τμήμα Επιστημών Υγείας, Καθηγήτρια Νοσηλευτικής, Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου
3. MD, MA, PhD, Σχολή Θετικών Επιστημών, Επίκουρος Καθηγητής, Δημόσια Υγεία, Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου
4. BSc, MSc, PhD, Σχολή Θετικών Επιστημών, Τμήμα Επιστημών Υγείας, Πρόεδρος, Στατιστική, Επίκουρος Καθηγητής, Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου
5. Νοσηλευτής ΠΕ, MPH, PhD, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Νοσηλευτικής, Εργαστήριο Οργάνωσης και Αξιολόγησης Υπηρεσιών Υγείας, Αθήνα
6. Φοιτήτρια Ιατρικής Σχολής Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου

DOI: 10.5281/zenodo.2619543

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Εισαγωγή: Στις μεταμοσχεύσεις οι οικογένειες των δυνητικών δωρητών και οι επαγγελματίες υγείας βρίσκονται αντιμέτωποι με καθοριστικές αποφάσεις και ηθικά διλήμματα.

Σκοπός: Σκοπός της παρούσας συστηματικής ανασκόπησης ήταν να διερευνηθούν οι στάσεις και οι γνώσεις των οικογενειών των δυνητικών δωρητών οργάνων, των νοσηλευτών και των φοιτητών Νοσηλευτικής αναφορικά με τις μεταμοσχεύσεις.

Υλικό και Μέθοδος: Στην παρούσα συστηματική βιβλιογραφική ανασκόπηση χρησιμοποιήθηκαν οι βάσεις δεδομένων PUBMED, CINAHL, EMBASE και COCHRANE. Τα κριτήρια ένταξης των μελετών ήταν τα εξής: (α) δημοσίευση των μελετών στην αγγλική γλώσσα, (β) ποιοτικές, ποσοτικές ή τυχαιοποιημένες μελέτες (γ) στις ποιοτικές μελέτες να συμπεριλαμβάνονται μελέτες επισκόπησης, συνεντεύξεις, φαινομενολογικές έρευνες, (δ) το χρονικό διάστημα εντοπισμού των άρθρων να είναι μέσα στην τελευταία εικοσαετία, (ε) ο διερευνώμενος πληθυσμός ήταν συγγενείς των δυνητικών δωρητών οργάνων, νοσηλευτές και φοιτητές Νοσηλευτικής.

Αποτελέσματα: Μετά τον εντοπισμό των 215 μελετών, από την στρατηγική αναζήτησης, προέκυψαν 46 σχετικές μελέτες. Από το σύνολο των μελετών ανασκοπήθηκαν 19 άρθρα που αφορούσαν τις οικογένειες δυνητικών δωρητών οργάνων/συγγενείς ή οικείους και οι υπόλοιπες τους νοσηλευτές ή τους φοιτητές νοσηλευτικής. Αν και η πλειοψηφία των μελετών δείχνει ότι τόσο οι νοσηλευτές (συμπεριλαμβανομένων και των φοιτητών) όσο και οι συγγενείς των δυνητικών δωρητών τάσσονται υπέρ της δωρεάς, οι ελλειπείς γνώσεις σχετικά με τον εγκεφαλικό θάνατο και τις διαδικασίες της δωρεάς επηρεάζουν τη στάση όλων των παραπάνω σε σχέση με τη δωρεά.

Συμπεράσματα: Στις οικογένειες δωρητών οργάνων με θετική στάση κυριαρχεί ο αλτρουισμός και οι επιθυμίες του αποθανόντα ως λόγοι συναίνεσης. Σημαντικό ρόλο παίζει και η θρησκευτική επιρροή. Η επικοινωνία και η ενημέρωση των συγγενών αυξάνει τη συναισθηματική υποστήριξη των συγγενών και τη θετική στάση των πιθανών δωρητών οργάνων για τις μεταμοσχεύσεις. Η εκπαίδευση των επαγγελματιών υγείας συμβάλλει θετικά στην τροποποίηση των απόψεων και των στάσεων των οικογενειών των δυνητικών δωτών.

Λέξεις Κλειδιά: Οικογένεια, δωρεά οργάνων, μεταμόσχευση, νοσηλευτές.

Υπεύθυνος αλληλογραφίας: Αντωνία Καλλή, Διεύθυνση: Οδός Θάλειας 16, Λάρνακα – Τσακκιλερό, ΤΚ. 6047, Κύπρος, Τηλέφωνο: 00357 – 97901663, E-mail: an_kalli@hotmail.com

Petros⁵, Klinaki Zoe⁶

1. BSc, MSc, PhD(c) School of Sciences, European University of Cyprus

2. BSc, MSc, PhD School of Sciences, Department of Health Sciences, Professor Nursing, European University of Cyprus

3. MD, MA, PhD School of Sciences, Department of Health Sciences, Adjunct Assistant Professor, Public Health, European University of Cyprus

4. BSc, MSc, PhD School of Sciences, Department of Health Sciences, Chairperson, Assistant Professor Statistics, European University of Cyprus

5. RN, MPH, PhD, Center for Health Services Management and Evaluation, Department of Nursing, National & Kapodistrian University of Athens

6. Student of the Medical School of the European University of Cyprus

DOI: 10.5281/zenodo.2619543

ABSTRACT

Introduction: In transplantation, families of potential donors and health professionals are faced with decisive decisions and moral dilemmas.

Aim: To explore the attitudes and the knowledge of the families of potential organ donors and of nurses regarding transplantations.

Material and Methods: This systematic bibliographic review databases were used PUBMED, CINAHL, EMBASE and COCHRANE. The main criteria for the inclusion of the studies in were: (a) publications in English, (b) qualitative, quantitative or RCTs studies, (c) qualitative research should include cross sectional studies, interviews, phenomenological studies, (d) publication within the last 20 years, (e) demographic and clinical results of the sample of study which are families of possible donors, nurses and nurse students and (f) the type of experiments investigated.

Results: After identifying 215 studies from the search strategy, 46 studies have been included. Out of the total studies, 19 studies were reviewed and are the ones which related to the families of possible organ donors/relatives or loved ones and the rest of them related to nurses or student nurses. Even though the great majority of researches show that both student nurses and nurses as well as families of possible donors are posed in favor of the organ donation, the lack of knowledge about brain death and the donation processes, affect their attitudes towards donation.

Conclusions: This review has highlighted that in the families of organ donors with positive attitude, altruism and brain dead's wishes dominate as a reason for consensus. Religious influence is considered as a motive and supportive factor. Communicating and informing relatives increases the emotional support of relatives and the positive attitude of potential organ donors for transplantations. Education contributes positively to modifying the views and the attitudes of the families of potential donors.

Keywords: Family, organ donation, transplantation, knowledge, nurses.

Corresponding author: Antonia Kalli, Address: 16, Thaleias Street, Larnaca - Tsakkilero, Cyprus, Phone: 00357 - 97901663, E-mail: an_kalli@hotmail.com

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η πρόοδος που έχει σημειωθεί στις χειρουργικές επεμβάσεις, την ανοσοκατασταλτική θεραπεία και τις ιατρικές τεχνολογίες, όχι μόνο καθιέρωσαν τη δωρεά οργάνων/ιστών και τη μεταμόσχευση ως μια κοινά αποδεκτή θεραπεία για τους ασθενείς που βρίσκονται σε τελικό στάδιο ανεπάρκειας οργάνων, αλλά αύξησαν και το ποσοστό επιτυχίας τους.¹ Η μεταμόσχευση είναι μια επέμβαση κατά την οποία υγιή

ανθρώπινα κύτταρα, όργανα ή ιστοί μεταφέρονται από ένα δωρητή σε έναν ασθενή με σκοπό την αποκατάσταση της λειτουργίας στο σώμα.² Η δημοτικότητα της δωρεάς οργάνων αυξήθηκε παγκοσμίως από τότε που ο εγκεφαλικός θάνατος αναγνωρίστηκε επίσημα ως θάνατος³. Περισσότεροι από 1.000.000 άνθρωποι παγκοσμίως έχουν υποβληθεί σε μεταμόσχευση οργάνων, με αποτέλεσμα να

έχει βελτιωθεί αισθητά η ποιότητα ζωής και να έχει αυξηθεί το προσδόκιμο επιβιώσής τους- πολλοί έχουν επιβιώσει έως και 25 χρόνια.^{4,5}

Παρόλα αυτά, υπάρχει παγκοσμίως τεράστια δυσαναλογία μεταξύ των διαθέσιμων οργάνων, μετά από δωρεά, και των ασθενών που χρειάζονται μόσχευμα, με τις λίστες αναμονής ολοένα και να πληθαίνουν και το χρονικό διάστημα αναμονής μέχρι-και αν-να βρεθεί μόσχευμα να εντείνεται.⁶ Πολλοί είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν τη συναίνεση των οικογενειών των δυνητικών δωρητών οργάνων για δωρεά με αποτέλεσμα να χάνονται πολλοί πιθανοί δότες. Στην προοπτική της μεταμόσχευσης οι οικογένειες αυτές και οι επαγγελματίες υγείας βρίσκονται αντιμέτωποι με καθοριστικές αποφάσεις, επιλογές και ηθικά διλήμματα. Αρκετά ζητήματα παραμένουν εστία προβληματισμού, όπως το αν κάποιος έχει το δικαίωμα να δωρίζει τα όργανά του για μεταμόσχευση, αν είναι ηθικό να γίνει δότης εν ζωή ή μετά θάνατο, αν ο εγκεφαλικός θάνατος ταυτίζεται με τον οριστικό θάνατο του ανθρώπου κ.α.⁷ Η έλλειψη γνώσεων σχετικά με τον εγκεφαλικό θάνατο και τις διαδικασίες που απαιτούνται για τη δωρεά τόσο από την οικογένεια του ασθενούς που έχει διαγνωστεί εγκεφαλικά νεκρός, όσο και από τους επαγγελματίες υγείας, καθώς και οι πεποιθήσεις για το σώμα του νεκρού κυρίως

από τους συγγενείς του, οδηγούν σε άρνηση συναίνεσης δωρεάς.^{7,8}

Η κατάρτιση και η στάση των επαγγελματιών υγείας, και ειδικά των νοσηλευτών που έρχονται σε μεγαλύτερη επαφή από όλους με τους ασθενείς και τις οικογένειές τους, επηρεάζει συχνά τη γνώμη των οικογενειών των δυνητικών δωρητών υπέρ της δωρεάς, μέσα από τη σωστή πληροφόρηση και στήριξη που τους παρέχουν.⁹ Επιπλέον, οι νοσηλευτές είναι υπεύθυνοι για την ευαισθητοποίηση του γενικού πληθυσμού.¹⁰ Ωστόσο δεν έχουν όλοι οι νοσηλευτές θετική στάση και επαρκείς γνώσεις, ούτε την ίδια άνεση στο να προσεγγίσουν κόσμο σχετικά με το φλέγον ζήτημα, γεγονός που ίσως έχει τη βάση του σε ελλείψεις εκπαίδευσης από το επίπεδο του πανεπιστημίου.¹¹

ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπός της παρούσας συστηματικής ανασκόπησης ήταν να διερευνηθούν οι στάσεις και οι γνώσεις των οικογενειών των δυνητικών δωρητών οργάνων καθώς και των νοσηλευτών αλλά και των φοιτητών νοσηλευτικής αναφορικά με τις μεταμοσχεύσεις.

ΥΛΙΚΟ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΣ

Πραγματοποιήθηκε συστηματική βιβλιογραφική ανασκόπηση στις βάσεις δεδομένων PUBMED, CINAHL, EMBASE και COCHRANE. Χρησιμοποιήθηκαν οι εξής λέξεις-

κλειδιά: family, organ donation, potential organ donors, after brain death, brain-dead potential donors, decision making, transplantation, knowledge, beliefs, values, culture, nurses, potential organ donor, consent, legislation, relatives, ICU, patients, opinions, attitudes, potential organ donor, support, cohort study, prospective study, longitudinal study, follow-up study, incidence, risk, rate. Ο αλγόριθμος της αναζήτησης παρουσιάζεται στον πίνακα 1. Τα κριτήρια ένταξης των μελετών στη συστηματική ανασκόπηση ήταν τα εξής: (α) η αγγλική γλώσσα δημοσίευσης, (β) ποιοτικές ή ποσοτικές μελέτες αλλά όχι ανασκοπήσεις ή μετα-αναλύσεις, (γ) στις ποιοτικές μελέτες να συμπεριλαμβάνονται μελέτες επισκόπησης, συνεντεύξεις, φαινομενολογικές έρευνες, (δ) το χρονικό διάστημα εντοπισμού των άρθρων να είναι μέσα στην τελευταία εικοσαετία, (ε) οι μελέτες να έχουν υλοποιηθεί σε εθνικό ή τοπικό επίπεδο, (στ) ο διερευνώμενος πληθυσμός ήταν συγγενείς των δυνητικών δωρητών οργάνων, οι νοσηλευτές και οι φοιτητές Νοσηλευτικής

Από τη συστηματική βιβλιογραφική ανασκόπηση προέκυψαν αρχικά 215 εγγραφές, από τις οποίες τελικά συμπεριλήφθηκαν 46 άρθρα σύμφωνα με τα κριτήρια που τέθηκαν. Ο αριθμός των μελετών που αξιολογήθηκε για την πληρότητα των κριτηρίων εισόδου και ο τελικός αριθμός των μελετών που

συμπεριλήφθηκε στην ανασκόπηση, παρουσιάζεται στο διάγραμμα ροής της συστηματικής ανασκόπησης (Γράφημα 1).

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Στον πίνακα 2 παρουσιάζονται συνοπτικά οι μελέτες που αναφέρονται στις στάσεις και γνώσεις των οικογενειών των δυνητικών δωρητών οργάνων.

Οι κυριότεροι παράγοντες οι οποίοι μπορούσαν να επηρεάσουν αποτρεπτικά τις οικογένειες των δυνητικά πτωματικών δοτών στο να δώσουν τη συγκατάθεσή τους για λήψη των οργάνων ήταν η μη αποδοχή του εγκεφαλικού θανάτου λόγω άγνοιας ή σύγχυσης των ορισμών του εγκεφαλικού θανάτου και των διαδικασιών της δωρεάς, η αμφιβολία σχετικά με τη σωστή διάγνωση του εγκεφαλικού θανάτου, ο φόβος για τον άγνωστο προορισμό των οργάνων, οι θρησκευτικές πεποιθήσεις, η έλλειψη γνώσης των επιθυμιών του δυνητικού δωρητή και η πεποίθηση περί διατήρησης της ακεραιότητας του σώματος μετά το θάνατο.^{12,13}

Ωστόσο, ο αλτρουισμός είναι συχνά ιδιαίτερα έντονος σε μέλη των οικογενειών και σχετίζεται με την επιθυμία τους για επικοινωνία με τους νοσηλευτές και τη διάθεση για προσφορά στο κοινωνικό σύνολο.^{14,15} Εξίσου σημαντικές είναι και οι θετικές πεποιθήσεις και συμπεριφορές ως προς τη δωρεά οργάνων, από πλευράς των

οικογενειών.¹⁰ Επιπλέον, φαίνεται ότι όσο μεγαλύτερο είναι το μορφωτικό επίπεδο και όσο περισσότερες γίνονται οι γνώσεις των ατόμων, αυξάνεται και η πιθανότητα για συναίνεση στη δωρεά οργάνων.⁸ Καθοριστική σημασία στο να επηρεαστούν θετικά οι οικογένειες ως προς τη δωρεά οργάνων, είναι η αρμονική και σε βάθος επικοινωνία μεταξύ νοσηλευτών και οικογενειών των δυνητικών δωρητών.^{11,12,16,17,18} Σημαντική παράμετρο αποτελούν επίσης οι θρησκευτικές πεποιθήσεις των οικογενειών που μπορεί να ευνοήσουν τη θετική στάση του γενικού πληθυσμού, όπως στις μουσουλμανικές χώρες πιστεύεται ότι η δωρεά οργάνων είναι σύμφωνη με το δόγμα του Ισλάμ.¹⁹

Τέλος, η έννοια του εγκεφαλικού θανάτου είναι πολύπλοκη και δυσνόητη και οι συγγενείς δε φαίνεται να κατανοούν απόλυτα το διαχωρισμό του από το κώμα και ότι πρόκειται για μια μη αντιστρέψιμη κατάσταση, που αναγνωρίζεται ως θάνατος. Μάλιστα, κάποιοι συγγενείς δέχονται επιπόλαια σε πρώτη φάση να προχωρήσουν σε δωρεά, ώστε να εξασφαλίσουν παραπάνω χρόνο με την ελπίδα ότι ίσως επανέλθει στη ζωή το κοντινό τους άτομο. Άλλοι πάλι βλέπουν με καχυποψία το αίτημα για δωρεά και θεωρούν ότι θα δοθεί λιγότερη έμφαση στην περίθαλψη του ασθενούς-δυνητικού δωρητή.²⁰ Γι αυτό θα πρέπει οι επαγγελματίες υγείας να αποσαφηνίζουν την έννοια αυτή στις οικογένειες και πιθανώς να διώξουν με

αυτό τον τρόπο τη διστακτικότητά τους για δωρεά.^{12,21,22} Φυσικά, για να προχωρήσει η διαδικασία της δωρεάς οργάνων, πρέπει να πληρούνται ορισμένα κριτήρια που αφορούν τόσο τον εγκεφαλικό όσο και τον καρδιακό θάνατο.²³ Στην προσπάθεια να ξεπεράσουν οι συγγενείς το πένθος τους, σπουδαίο ρόλο παίζει η στήριξη από την οικογένεια, τους φίλους καθώς και θρησκευτικές ή πολιτιστικές πεποιθήσεις.²⁴

Στάσεις και γνώσεις των Νοσηλευτών σχετικά με τη μεταμόσχευση οργάνων

Στον πίνακα 3 παρουσιάζονται συνοπτικά οι μελέτες που διερευνούν τις στάσεις των νοσηλευτών, τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες για να προσεγγίσουν αποτελεσματικά τις οικογένειες των δυνητικών δωρητών οργάνων.

Από το σύνολο των 48 μελετών ανασκοπήθηκαν 14 άρθρα που αφορούσαν τους νοσηλευτές και συγκεκριμένα τις στάσεις τους καθώς και τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες για να προσεγγίσουν αποτελεσματικά τις οικογένειες των δυνητικών δωρητών οργάνων.

Αναφορικά με τις γνώσεις και τις στάσεις των νοσηλευτών, σε γενικές γραμμές, οι νοσηλευτές διαθέτουν περιορισμένες γνώσεις σχετικά με τις μεταμοσχεύσεις, οι οποίες όμως αυξάνονται σημαντικά έπειτα από τα κατάλληλα εκπαιδευτικά προγράμματα.²⁵ Ιδιαίτερα σημαντικό είναι το γεγονός ότι το

εύρημα αυτό δεν αφορά μόνο τους επαγγελματίες αλλά και τους φοιτητές νοσηλευτικής, οι οποίοι θα αποτελέσουν μελλοντικά σημαντική παράμετρο για την αύξηση του ποσοστού δωρεάς οργάνων. Επιπλέον, η αύξηση των γνώσεων διαμορφώνει και θετικότερη στάση των νοσηλευτών απέναντι στη δωρεά οργάνων και στις μεταμοσχεύσεις, γεγονός που αυξάνει την πιθανότητα για αποτελεσματικότερη επικοινωνία μεταξύ των νοσηλευτών και των οικογενειών των δυνητικών δωρητών οργάνων.^{25,26}

Σε μελέτη στην Ισπανία βρέθηκε θετική στάση των νοσηλευτών απέναντι στην δωρεά οργάνων σε ποσοστό 87% πριν από την εκπαίδευση και 94% μετά την ολοκλήρωση της.²⁷ Επιπλέον, πριν από την ενημέρωση το 46% δήλωσαν ελλιπή κατάρτιση, ενώ μετά την εκπαίδευση το 90% δήλωσε επάρκεια πλέον στο να προσεγγίσει τις οικογένειες δυνητικών δωρητών. Σε παρόμοια αποτελέσματα κατέληξαν και άλλες μελέτες διεθνώς.^{4,25,28} Αναφορικά με τις γνώσεις, σε παρόμοια αποτελέσματα κατέληξε και η μελέτη με φοιτητές νοσηλευτικής.²¹ Μια μελέτη έδειξε ότι (31 έως 39 %) του γενικού πληθυσμού στο Κατάρ ήταν πρόθυμοι να δωρίσουν τα όργανά τους μετά θάνατον, ενώ μόνο το ήμισυ εξ' αυτών δήλωσαν πρόθυμοι δωρεάς οργάνου ενώ είναι ακόμα εν ζωή.²⁹ Η κατάλληλη εκπαίδευση και κατάρτιση είναι απαραίτητη. Η γνώση είναι ανάλογη με την

εκπαίδευση και την εμπειρία. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα οφείλουν να αναβαθμιστούν και να επικεντρωθούν στο μήνυμα περί θρησκευτικής νομιμότητας του νεκρού δότη οργάνων.

Επιπλέον, η στάση έχει βρεθεί ότι συσχετίζεται θετικά με τη γνώση σχετικά με τη δωρεά του εγκεφαλικά νεκρού δότη,³⁰ καθώς επίσης και με την «προώθηση» της δωρεάς στην πράξη- όσο θετικότερη είναι η στάση των νοσηλευτών, τόσο περισσότερο θα θίξουν το ζήτημα της δωρεάς.³¹ Ιδιαίτερο πρόβλημα όμως εντοπίζεται στις γνώσεις αναφορικά με τον εγκεφαλικό θάνατο που αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για τις μεταμοσχεύσεις, καθώς φαίνεται να σχετίζεται και με την αρνητική ψυχολογία των νοσηλευτών απέναντι στις μεταμοσχεύσεις.^{21,29,32,33} Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των μελετών, η αύξηση των γνώσεων διαμορφώνει και θετικότερη στάση των νοσηλευτών απέναντι στη δωρεά οργάνων και στις μεταμοσχεύσεις.^{25,34}

Αρκετές μελέτες έχουν διερευνήσει τα συναισθήματα και τις εμπειρίες των νοσηλευτών στην ΜΕΘ, οι οποίοι έχουν έρθει σε επαφή με εγκεφαλικά νεκρούς ασθενείς πριν αυτοί τελικά να γίνουν δωρητές οργάνων.^{25,26} Συνολικά, η φροντίδα για τους ασθενείς που έχουν διαγνωστεί ως εγκεφαλικά νεκροί είναι μια πρωτόγνωρη εμπειρία για τους νοσηλευτές. Η προσέγγιση του ζητήματος των μεταμοσχεύσεων από

ηθική πλευρά είναι καθοριστική παράμετρος που μπορεί να επηρεάσει τις στάσεις των νοσηλευτών.²⁶ Ένα ακόμη σημαντικό πρόβλημα εντοπίζεται στο γεγονός ότι οι νοσηλευτές δεν διαθέτουν τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες για να προσεγγίσουν αποτελεσματικά τις οικογένειες των δυνητικών δωρητών οργάνων.²⁵ Επιπλέον, υπάρχει σημαντική άγνοια και για το νομοθετικό πλαίσιο που περιβάλλει τις μεταμοσχεύσεις ιστών και οργάνων.^{35,36}

Στάσεις και γνώσεις των φοιτητών Νοσηλευτικής για τις μεταμοσχεύσεις και των δυνητικών δωρητών οργάνων

Στον πίνακα 4 παρουσιάζονται συνοπτικά οι μελέτες που διερευνούν τις στάσεις και τις γνώσεις των φοιτητών της Νοσηλευτικής για τις μεταμοσχεύσεις και των δυνητικών δωρητών οργάνων.

Η ανασκόπηση των μελετών ανέδειξε 9 έρευνες για την αξιολόγηση και σύγκριση γνώσεων και απόψεων για την δωρεά οργάνων πριν και μετά από την εκπαίδευση, τη γνώση για τον εγκεφαλικό θάνατο και ρόλο νοσηλευτών και μία για τη διερεύνηση παραγόντων που σχετίζονται με το ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό σχετικά με την προθυμία για τη δωρεά οργάνων.^{1,6,28,37-40}

Μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2009 σε τρία πανεπιστήμια νοσηλευτικής στην Ισπανία διαπιστώθηκε ότι το 70% των φοιτητών είχαν αντιληφθεί επαρκώς την

έννοια του εγκεφαλικού θανάτου, το 27% διατηρούσε αμφιβολίες και το 3% πίστευε πως ένα άτομο που είναι εγκεφαλικό νεκρό, υπάρχει πιθανότητα να επανέλθει στη ζωή.⁶ Επομένως υπάρχει έλλειψη γνώσης, σύγχυση και ύπαρξη αμφιβολιών σχετικά με τον εγκεφαλικό θάνατο. Επίσης σύμφωνα με μια άλλη μελέτη, οι φοιτητές νοσηλευτικής, καθώς και οι μελλοντικοί επαγγελματίες υγείας πρέπει να γνωρίζουν ότι φέρουν την ευθύνη να προσεγγίσουν την οικογένεια των εγκεφαλικά νεκρών δυνητικών δωρητών οργάνων και να επιτύχουν την συναίνεσή τους για δωρεά, με σκοπό την αύξηση της δωρεάς και της μεταμόσχευσης οργάνων.¹ Αντιθέτως, έρευνα που διεξήχθη στη Νέα Υόρκη διαπίστωσε ότι το 20% των σχολών νοσηλευτικής αποτυγχάνουν να διδάξουν στους φοιτητές τον τρόπο προσέγγισης μιας οικογένειας δυνητικού δότη σχετικά με την πιθανότητα δωρεάς οργάνων.³⁷ Σύμφωνα με τις απόψεις των νοσηλευτών, οι ρόλοι των νοσηλευτών θα μπορούσαν να ταξινομηθούν ως "ευαισθητοποίηση του κοινού", "φροντίδα για τον αποδέκτη, τον δότη και τις οικογένειές τους". Οι νοσηλευτές επιβάλλεται να είναι επαρκώς καταρτισμένοι και εκπαιδευμένοι για τέτοιες καταστάσεις.^{38,41} Για να διαδραματίσουν όμως αυτό το ρόλο, η εκπαίδευση και η κατάρτιση των νοσηλευτών είναι ανάγκη να ξεκινά από την περίοδο φοίτησής τους στις νοσηλευτικές σχολές, κατά τη διάρκεια της οποίας θα πρέπει να

έχουν εμπειρία από τη διαδικασία της δωρεάς οργάνων. Πριν από ένα τέτοιο πρόγραμμα κατάρτισης, το 46% των φοιτητών δήλωσε ότι είχε ελλιπή κατάρτιση, ενώ μετά την εκπαίδευση που δέχτηκαν το 90% δήλωσε ότι ένιωθε πλέον επάρκεια στο να προσεγγίσει τις οικογένειες των δυνητικών δωρητών οργάνων.²⁸ Επίσης υποστηρίζουν ότι θα πρέπει να βελτιωθεί η εκπαίδευση- ενημέρωση για να αυξηθεί η δωρεά οργάνων των μελλοντικών επαγγελματιών υγείας.⁴² Σε άλλη μελέτη αναφέρεται ότι η θρησκευτική επιρροή θεωρήθηκε ως κίνητρο και παράγοντας υποστήριξης για οικογένειες μετά τη συγκατάθεση για τη δωρεά οργάνων.^{3,5} Οι θρησκευτικές πεποιθήσεις παίζουν σημαντικό ρόλο στις αποφάσεις.⁴³ Σύμφωνα με το ζωτικό ρόλο που διαδραματίζουν οι νοσηλευτές στο σύστημα της δωρεάς οργάνων, οι νοσηλευτές πρέπει να λαμβάνουν επαρκή κατάρτιση για να κατανοήσουν τη διαδικασία, και να προσεγγίσουν τους δυνητικούς δωρητές οργάνων και τις οικογένειές τους, ενημερώνοντάς τους και ικανοποιώντας τις ανάγκες τους.³⁸ Ως εκ τούτου, η δημιουργία αποτελεσματικών προγραμμάτων εκπαίδευσης στα πανεπιστήμια μπορεί να επηρεάσει τις γνώσεις και τις στάσεις και κατά συνέπεια την τάση για δωρεά οργάνων.⁴⁰

Στάσεις και γνώσεις του γενικού ενήλικου πληθυσμού

Στον πίνακα 5 παρουσιάζονται συνοπτικά οι μελέτες που διερευνούν τις στάσεις και τις γνώσεις των του γενικού ενήλικου πληθυσμού.

Περιορισμένη είναι η ανάδειξη των μελετών που διερευνούν τις στάσεις και τις γνώσεις των ενηλίκων, προέκυψαν μόνο δύο έρευνες σχετικά με το επίπεδο των γνώσεων για τη δωρεά οργάνων και τον εγκεφαλικό θάνατο. Αναφορικά με τη δωρεά οργάνων στην Κίνα ένα σύνολο 162 ερωτηθέντων εξέφρασε ρητά την επιθυμία για δωρεά οργάνων, και 269 πίστευαν ότι τα όργανα των δωρητών θα πρέπει να αποζημιωθούν.⁴³ Τα ίδια αποτελέσματα επιβεβαιώθηκαν στο Πακιστάν, όπου 59,9% των μορφωμένων ήταν πρόθυμοι να δωρίσουν τα όργανά τους.^{44,45}

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Η μεταμόσχευση οργάνων ή ιστών από πτωματικούς δυνητικούς δότες ή ζωντανούς δότες, αποτελεί την έσχατη λύση στη θεραπεία ατόμων με ανεπάρκεια οργάνων τελικού σταδίου. Αν η επέμβαση στεφτεί με επιτυχία, αυξάνει το προσδόκιμο ζωής και βελτιώνει την ποιότητα ζωής του δέκτη. Ωστόσο, η ζήτηση οργάνων είναι εξαιρετικά μεγαλύτερη σε σχέση με τη την προσφορά, οπότε γίνεται προσπάθεια μέσω έρευνας, να διευκρινιστούν οι παράγοντες και οι

στρατηγικές που συμβάλουν στην εδραίωση μιας θετικής στάσης του γενικού πληθυσμού, και ειδικότερα των οικογενειών των δυνητικών δοτών, απέναντι στη δωρεά οργάνων με στόχο την αύξηση των ποσοστών συναίνεσής τους. Η παρούσα ανασκόπηση ανέδειξε ότι στις οικογένειες δυνητικών δωρητών οργάνων που παρουσιάζουν θετική στάση απέναντι στη δωρεά και τελικά συναίνεση, κυριαρχεί το αίσθημα του αλτρουϊσμού και η επιθυμία να προκύψει κάτι «θετικό» από αυτό το θάνατο ενώ θετική επίδραση έχουν και οι απόψεις που είχε ο αποθανών σε σχέση με τη δωρεά και την επιθυμία για κοινωνική συνεισφορά. Η επικοινωνία και συζήτηση με τους συγγενείς αυξάνει ουσιαστικά τη συναισθηματική στήριξη των συγγενών και των οικείων, οι οποίοι όταν νιώθουν ότι οι επαγγελματίες υγείας σέβονται τις ανάγκες τους και δεν παραμελείται η φροντίδα του πιθανού δότη, αποκτούν συχνά θετική στάση και άποψη για τις μεταμοσχεύσεις. Η θρησκευτική επιρροή, θεωρείται κίνητρο για δωρεά και παράγοντας ψυχολογικής υποστήριξης της οικογένειας μετά τη συναίνεσης για τη δωρεά οργάνων. Άλλοι παράγοντες που επηρεάζουν τη στάση του κοινού και των οικογενειών είναι οι παραδόσεις, ψυχολογικοί παράγοντες, η αξιοπιστία του φορέα, ηθικοδεοντολογικές αξίες και τα κοινωνικοδημογραφικά κριτήρια. Έχουν προσδιοριστεί κάποιοι κύριοι παράγοντες που επηρεάζουν αρνητικά τη

στάση και τις απόψεις των συγγενών και των οικογενειών ως προς τη δωρεά, και οδηγούν τελικά σε μη συναίνεση και απώλεια πιθανών δοτών. Η ελλιπής πληροφόρηση για τον εγκεφαλικό θάνατο του μέλους της οικογένειας και η μη κατανόηση της έννοιας λόγω της πολυπλοκότητας και της δυσκολίας του φαινομένου, το κακό «timing» για την αρχική αναφορά του ζητήματος της πιθανότητας δωρεάς καθώς και η έλλειψη διακριτικότητας και σεβασμού της ιδιωτικότητας και του πένθους κατά την αναφορά, η έλλειψη συναισθηματικής υποστήριξης της οικογένειας από κατάλληλα καταρτισμένο και έμπειρο προσωπικό (επαγγελματίες υγείας ή συντονιστές προμήθειας οργάνων) είναι κάποιοι από αυτούς τους παράγοντες που επηρεάζουν αρνητικά τις απόψεις των οικογενειών και των συγγενών των δυνητικών δοτών αλλά και της κοινής γνώμης. Παρά τη φαινομενική γενική αποδοχή της έννοιας του εγκεφαλικού θανάτου, που υποτίθεται ότι υπάρχει ανάμεσα στους επαγγελματίες υγείας, έρευνες που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια των τελευταίων δύο δεκαετιών έδειξαν σημαντική σύγχυση ή έλλειψη αποδοχής και εφαρμογής της έννοιας στο νοσηλευτικό προσωπικό.

Η εκπαίδευση συμβάλλει θετικά στην τροποποίηση των απόψεων και των στάσεων των οικογενειών των δυνητικών δοτών. Τα αυξημένα ποσοστά λανθασμένης άποψης για

τον εγκεφαλικό θάνατο αυξάνει το άγχος των νοσηλευτών και δημιουργεί συγκρούσεις ηθών και κουλτούρας έναντι της επαγγελματικής ευθύνης. Η στάση σχετίζεται θετικά με τη γνώση για τη δωρεά οργάνων. Η γνώση είναι ανάλογη με την εκπαίδευση και την εμπειρία των νοσηλευτών, γι' αυτό και προκύπτει η ανάγκη αναβάθμισης των εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Μερικές από τις έρευνες υποστηρίζουν ότι οι νοσηλευτές πρέπει να αποκτήσουν ειδικές γνώσεις και δεξιότητες επικοινωνίας προκειμένου να βελτιωθεί η ικανότητα και η εμπιστοσύνη τους με τους δότες οργάνων και τις οικογένειές τους. Τα αποτελέσματα αυτής της ανασκόπησης για τους λόγους που καθορίζουν τη στάση προς τη δωρεά οργάνων και την έκδοση κάρτας δωρητή και την απόφασή τους να προχωρήσουν σε συναίνεση, έρχονται σε συμφωνία και με άλλες δημοσιευμένες ανασκοπήσεις.⁴⁶

Περιοριστικοί παράγοντες των μελετών που αξιοποιήθηκαν, είναι ότι το δείγμα στις περισσότερες από αυτές ήταν μικρής κλίμακας, στοχευμένο και επιλεγμένο κυρίως από ένα (ή και περισσότερα) νοσοκομεία που εμπλέκονται στη μεταμόσχευση οργάνων ή πανεπιστήμια, καθώς επίσης και με περιορισμένη γεωγραφική αντιπροσώπευση, με αποτέλεσμα να μη μπορούν να γενικευτούν τα συμπεράσματά τους. Αυτό ίσως συνέβαινε σε περίπτωση που επιλέγονταν τυχαιοποιημένα δείγματα από

διαφορετικά νοσοκομεία και διαφορετικές περιοχές της χώρας. Επιπλέον, κάποιες από τις μελέτες επισκόπησης που μοιράστηκαν, δεν είχαν σχεδιαστεί ώστε να χρησιμεύσουν ως διαγνωστικό εργαλείο. Οι περισσότερες από τις έρευνες ήταν ποιοτικές, οπότε για την καλύτερη κατανόηση και εμβάθυνση στη σημασία των αποτελεσμάτων, θα πρέπει να πραγματοποιηθούν και αντίστοιχες ποσοτικές ή και το αντίστροφο, ώστε να σχεδιαστούν νέες στρατηγικές προσέγγισης των οικογενειών. Σε άλλες πραγματοποιήθηκε τυχαιοποιημένη μελέτη σε ολόκληρες κοινότητες. Κάποιες έλαβαν υπόψη δημογραφικά δεδομένα όπου μάλιστα σε μερικές περιπτώσεις ήταν στατιστικά σημαντικά, ενώ άλλες δεν τα συμπεριέλαβαν. Σε άλλες πάλι, μη Αγγλόφωνες οικογένειες αποκλείστηκαν από την έρευνα ενώ κάποιοι από τα μέλη των οικογενειών που συμμετείχαν είχαν ζήσει στο εξωτερικό και έτσι είχαν δεχτεί πρόσθετα ερεθίσματα ώστε να είναι πιθανόν πολιτισμικές και θρησκευτικές εναντιώσεις απέναντι στη δωρεά να μη φάνηκαν στα αποτελέσματα. Η συμμετοχή νοσηλευτριών που είχαν εργαστεί στη ΜΕΘ και είχαν έρθει σε επαφή με εγκεφαλικά νεκρούς ασθενείς, ίσως παρήγαγε διαφοροποιημένα αποτελέσματα σε σχέση με το αν συμπεριλαμβάνονταν και νοσηλεύτριες άλλων τμημάτων. Ακόμα και το γεγονός ότι σε κάποια νοσοκομεία έχουν πραγματοποιηθεί εκπαιδευτικά σεμινάρια για

την κατανόηση του εγκεφαλικού θανάτου και την αντιμετώπιση των οικογενειών των δυνητικών δοτών, αποτελεί παράγοντα που ίσως διαφοροποίησε τα αποτελέσματα. Ένας ακόμα περιοριστικός παράγοντας, ήταν το γεγονός ότι η συλλογή δεδομένων έγινε μέσα από ερωτηματολόγια, σε πολλές περιπτώσεις χωρίς να συνοδεύεται από συνέντευξη, ώστε να μην παρερμηνευτούν ασυναίσθητα τα δεδομένα λόγω της προσωπικής κρίσης του ερευνητή και να αποκτηθούν περισσότερες πληροφορίες για τα δείγματα. Τέλος, άτομα που αρνήθηκαν να συμμετάσχουν στις έρευνες ίσως να είχαν διαφορετικές απόψεις και να τροποποιούσαν τα τελικά συμπεράσματα. Έτσι και οι περιορισμοί αυτής της ανασκόπησης είναι ο αποκλεισμός των δημοσιεύσεων που δεν είναι στην αγγλική γλώσσα καθώς και οι περιορισμοί που «κληρονομήθηκαν» από την υπάρχουσα βιβλιογραφία που αξιοποιήθηκε.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το συμπέρασμα που προκύπτει από την ανασκόπηση και τις διάφορες μελέτες είναι ότι η θετική στάση των επαγγελματιών υγείας για τις μεταμοσχεύσεις μπορεί να επηρεάσει θετικά την απόφαση των δυνητικών δοτών και των οικογενειών. Οι νοσηλευτές επιβάλλεται να είναι επαρκώς καταρτισμένοι και εκπαιδευμένοι. Για να διαδραματίσουν όμως το ρόλο αυτό, η εκπαίδευση και η κατάρτιση των νοσηλευτών

θα πρέπει να παρέχεται από την περίοδο φοίτησής τους, κατά τη διάρκεια της οποίας θα λάβουν τις απαραίτητες γνώσεις και θα διαμορφώσουν τις κατάλληλες στάσεις για τη διαδικασία της δωρεάς οργάνων. Χώρες οι οποίες έχουν υιοθετήσει επιτυχημένες πρακτικές στο σύστημα δωρεάς οργάνων τους όπως η Ισπανία η οποία παρουσίασαν σημαντική πρόοδο, λόγω της επικέντρωσης στην εκπαίδευση του ιατρικού και νοσηλευτικού προσωπικού, στην εξεύρεση και εφαρμογή καλών πρακτικών κατά τη λήψη συναίνεσης και στην αποτελεσματική ιεραρχική δομή των κέντρων μεταμοσχεύσεων. Η αύξηση του αριθμού των δοτών προϋποθέτει την ευαισθητοποίηση του κοινού και την βελτίωση της οργάνωσης των νοσοκομείων με το διορισμό συντονιστών μεταμοσχεύσεων και εξειδικευμένων γιατρών και νοσηλευτών. Οι ελλειπείς γνώσεις των φοιτητών, η σύγχυση και η ύπαρξη αμφιβολιών σχετικά με τον εγκεφαλικό θάνατο αναδεικνύει την αδυναμία των εκπαιδευτικών προγραμμάτων στη διαμόρφωση θετικής στάσης των φοιτητών για τη δωρεά οργάνων και την αδυναμία προσέγγισης της οικογένειας. Η εκπαίδευση των νεότερων ηλικιακά επαγγελματιών υγείας ενδέχεται να λειτουργήσει καταλυτικά στην προαγωγή των μεταμοσχεύσεων. Η ανάγκη αναβάθμισης των εκπαιδευτικών προγραμμάτων για ενημέρωση, ευαισθητοποίηση, αλλαγή

στάσης και συμπεριφοράς για τη δωρεά οργάνων προκύπτει από τα αποτελέσματα των μελετών. Πιθανόν η εισαγωγή ειδικού μαθήματος για τις μεταμοσχεύσεις, η εκπαίδευση των νοσηλευτών και ευαισθητοποίηση σε θέματα δωρεάς οργάνων και ηθικής, καλύψει το σημαντικό κενό της πληροφόρησης σε ζητήματα κοινωνικά, θεσμικά και επιστημονικά σχετικά με την μεταμόσχευση. Η εκπαίδευση πιθανόν να παίζει καταλυτικό ρόλο στη διαμόρφωση θετικής στάσης και απόψεων στους επαγγελματίες της υγείας και στις οικογένειες των δυνητικών δωρητών οργάνων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Aghayan HR, Arjmand B, Emami-Razavi SH, Jafarian A, Shabanzadeh AR, Jalali F, et al. Organ donation workshop - A survey on nurses' knowledge and attitudes toward organ and tissue donation in Iran. *Int J Artif Organs* 2009;32(10):739-44.
2. Aijing L, Wenzhao X, Wei W, Qiquan W, Xuanton D. Public Opinion on Organ Donation After Death and Its Influence on Attitudes Toward Organ Donation, *Ann Transplant* 2016;18;21:516-24.
3. Anker AE, Feeley TH, Friedman E, Kruegler J. Teaching organ and tissue donation in medical and nursing education: a needs assessment. *Prog Transplant* 2009;19(4):343-8.
4. Ashkenazi T, Berman M, Ben Ami S, Fadila A, Aravot D. A bridge between hearts: mutual organ donation by Arabs and Jews in Israel. *Transplantation* 2004;77(1):151-5; discussion 156-7.
5. Ashraf O, Ali S, Ali SA. Attitude toward organ donation: A survey in Pakistan. *Artif Organs* 2009;29:899-905.
6. Babaie M, Hosseini M, Hamissi J, Hamissi Z. Knowledge, Attitude and Practice of Nurses Regarding Organ Donation. *Global Journal of Health Science* 2015;7(6):129-137.
7. Bakalis NA, Theodorakopoulou B. The attitude of nurses and student nurses towards transplantations. *Hellenic Journal of nursing science* 2011; 3(4): 90-95.
8. Bener A, El-Shoubaki H, Al-Maslmani Y. Do we need to maximize the knowledge and attitude level of physicians and nurses toward organ donation and transplant? *Exp Clin Transplant* 2008;6(4):249-53.
9. Boey KW. A cross-validation study of nurses' attitudes and commitment to organ donation in Hong Kong. *Int J Nurs Stud* 2002;39(1):95-104.
10. Cebeci F, Sucu G, Karazeybek E. The Roles of Nurses to Augment Organ Donation and Transplantation : A Survey

- of Nursing Students. TPS. Elsevier Inc 2011;43(2):412-4.
11. Chou C, Chen Y, Chen C, Chen J, Mu P. Family experience of waiting for living donor liver transplantation: from parental donor perspective. J Clin Nurs 2009;18(12):1684-92.
 12. El-Shoubaki H, Bener A. The public knowledge and attitude towards organ donation and trans-plantation: A cross-cultural study. Transplant Proc 2005;37:1993-7.
 13. Fernandes MEN, Bittencourt ZZL de C, Boin I de FSF. Experiencing organ donation: feelings of relatives after consent. Rev Lat Am Enfermagem 2015; 23(5): 895-901.
 14. Forbe-Smith L, Haire M, Doneley M. Social Work Practice in the Donation of Human Tissue for Transplantation, Social Work in Health Care 2008;35(1-2):377-389.
 15. Gentry DC, McCurren C, Organ procurement from the perspective of perioperative nurses, AORN Journal, 2004;80(3):417-431.
 16. Ingram JE, Buckner EB, Rayburn AB. Critical Care Nurses; Attitudes and Knowledge Related to Organ Donation. Dimens Crit Care Nurs 2002; 21(6):249-55.
 17. Jacoby L, Crosier V, Pohl H. Providing support to families considering the option of organ donation: an innovative training method. Prog Transplant 2006;16(3):247-52.
 18. Jeon KO, Kim BN, Kim HS, Byeon NI, Hong JJ, Bae SH, et al. A study on knowledge and attitude toward brain death and organ retrieval among health care professionals in Korea. Transplant Proc. Elsevier Inc 2012;44(4):859-61.
 19. Keçecioglu N, Tuncer M, Yüçetin L, Akaydin M, Yakupoğlu G. Attitudes of religious people in Turkey regarding organ donation and transplantation. Transplant Proc 2000;32(3):629-30.
 20. Kesselring A, Kainz M, Kiss A. Traumatic memories of relatives regarding brain death, request for organ donation and interactions with professionals in the ICU. Am J Transplant 2007;7(1):211-7.
 21. Kim HS, Yoo YS, Cho OH. Satisfaction with the organ donation process of brain dead donors' families in Korea. Transplant Proc 2014;46(10):3253-6.
 22. Kim JR(T), Fisher MJ, Elliott D. Undergraduate nursing students' knowledge and attitudes towards organ donation in Korea: Implications for education. Nurse Educ Today 2006;26(6):465-74.
 23. López-Montesinos MJ, Manzanera Saura JT, Mikla M, Ríos A, López-Navas A, Martínez-Alarcón L, et al. Organ Donation and Transplantation Training

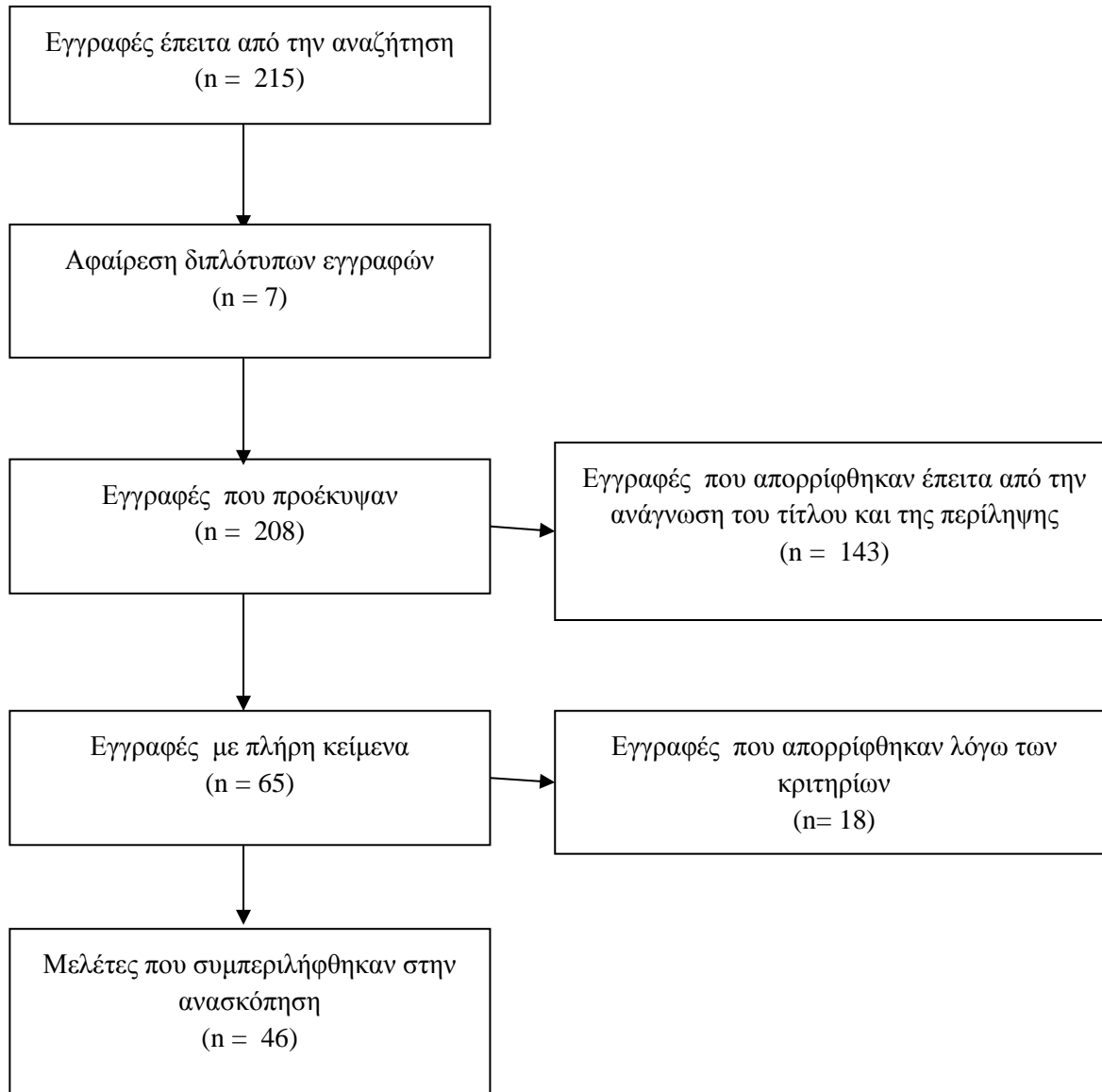
-
- for Future Professional Nurses as a Health and Social Awareness Policy. *Transplant Proc* 2010;42(1):239–42.
24. Machado C. Diagnosis of brain death. *Neurol Int* 2010;2(1):7–13.
25. Manuel A, Solberg S, MacDonald S. Organ donation experiences of family members. *Nephrol Nurs J* 2010;37(3):229–237 9p.
26. Manzari ZS, Mohammadi E, Heydari A, Sharbaf HRA, Azizi MJM, Khaleghi E. Exploring families' experiences of an organ donation request after brain death. *Nurs Ethics* 2012;19(5):654–65.
27. Martínez-Alarcón L, Ríos A, López MJ, Guzmán D, López-Navas A, Parrilla P, et al. Do Nursing Students Understand the Meaning of Brain Death? *Transplant Proc* 2009;41(6):2060–3.
28. McClade D, McClenahan C, Pierscionek B. Pro-donation behaviours of nursing students from the four countries of the UK. *PLoS One* 2014;9(3).
29. Meyer K, Bjørk IT, Eide H. Intensive care nurses' perceptions of their professional competence in the organ donor process: A national survey. *J Adv Nurs* 2012;68(1):104–15.
30. Morgan SE, Miller JK. Beyond the Organ Donor Card: The Effect of Knowledge, Attitudes, and Values on Willingness to Communicate About Organ Donation to Family Members. *Health Communication* 2002; 14(1):121-134.
31. Nadoushan SM, Heshmati NB, Pirsaraee SP, Nodoushan SI, Nadoushan JR, Yazdi F. Knowledge and attitude of Iranian physicians towards organ and tissue donation. *International Journal of Organ Transplantation Medicine* 2014;5(2), 66-70.
32. Neate SL, Marck CH, Skinner M, Dwyer B, Mcgain F, Weiland TJ, et al. Understanding Australian families' organ donation decisions. *Anaesth Intensive Care*. 2015;42–50.
33. Orøy A, Strømskag KE, Gjengedal E. Do we treat individuals as patients or as potential donors? A phenomenological study of healthcare professionals' experiences. *Nurs Ethics* 2015;22(2):163–75.
34. Rumsey S, Hurford DP, Cole AK. Influence of knowledge and religiousness on attitudes toward organ donation. *Transplant Proc* 2003;35(8):2845–50.
35. Shabanzadeh AP, Sadr SS, Ghafari A, Nozari BH, Touseh M. Organ and Tissue Donation Knowledge Among Intensive Care Unit Nurses. *Transplant Proc* 2009;41(5):1480–2.
36. Siminoff LA, Gordon N, Hewlett J, Arnold RM, M B, M P, et al. Factors Influencing Families' Consent for Donation of Solid
-

- Organs for Transplantation. *Jama* 2001;286(1):71.
37. Steinbrook R, Organ Donation after Cardiac Death. *N Engl J Med* 2007; 357:209-213.
38. Stouder DB, Schmid A, Ross SS, Ross LG, Stocks L. Family, friends, and faith: how organ donor families heal. *Prog Transplant* 2009;19(4):358-61.
39. Tam WWS, Suen LKP, Chan HYL. Knowledge, attitudes and commitment toward organ donation among nursing students in Hong Kong. *Transplant Proc. Elsevier Inc* 2012;44(5):1196-200.
40. Tawil I, Brown LH, Comfort D, Crandall CS, West SD, Rollstin AD, et al. Family presence during brain death evaluation: A randomized controlled trial. *Crit Care Med* 2014;42(4):934-42.
41. Tumin M, Tafran K, Tang LY, Chong MC, Mohd Jaafar NI, Mohd Satar N, et al. Factors Associated With Medical and Nursing Students' Willingness to Donate Organs. *Medicine* 2016;95(12):e3178.
42. Wakefield CE, Watts KJ, Homewood J, Meiser B, Siminoff LA. Attitudes toward organ donation and donor behavior: a review of the international literature. *Prog Transplant* 2010;20(4).
43. White G. Intensive care nurses' perceptions of brain death. *Aust Crit Care* 2003; 16(1):7-14.
44. World Health Organization; Global Glossary of Terms and Definitions on Donation and Transplantation (2009, November). Geneva. Retrieved from www.who.int/topics/transplantation.
45. Yousefi H, Roshani A, Nazari F. Experiences of the families concerning organ donation of a family member with brain death. *Iran J Nurs Midwifery Res* 2014; 19(3): 323-330.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Διάγραμμα ροής 1. Απεικόνιση των βημάτων της συστηματικής ανασκόπησης της βιβλιογραφίας

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. Αλγόριθμος αναζήτησης και λέξεις-κλειδιά στη συστηματική βιβλιογραφική ανασκόπηση

Ερευνητικό θέμα	Λέξεις-κλειδιά	Αριθμός μελετών
Οικογένειες δυνητικών δωρητών οργάνων	1. family OR 2. organ donation OR 3. potential organ donors OR 4. after brain death OR 5. brain-dead potential donors	6058
Γνώσεις, πεποιθήσεις, αξίες και κουλτούρα	6. decision making OR 7. transplantation OR 8. knowledge OR 9. beliefs OR 10. values OR 11. culture	7333
Νοσηλευτές	12. Nurses OR 13. potential organ donor OR 14. consent OR 15. legislation OR 16. relatives OR 17. icu	747
Απόψεις και στάσεις των Δυνητικών Δωρητών Οργάνων	18. Patients OR 19. opinions OR 20. attitudes OR 21. potential organ donor OR 22. support	60
Ερευνητικός σχεδιασμός	23. Cohort OR 24. prospective OR 25. longitudinal OR 26. follow-up OR 27. incidence OR 28. risk OR 29. rate OR	3618
30. Συνδυαστική αναζήτηση όλων των παραπάνω λέξεων-κλειδιά (1-29)		215

ΠΙΝΑΚΑΣ 2. Συνοπτική παρουσίαση των μελετών που διερευνούν Οικογένειες Δυνητικών Δωρητών Οργάνων

Μελέτη	Χώρα	Μεθοδολογία		Σκοπός	Αποτελέσματα
		Είδος Μελέτης	Δείγμα		
Ashkenazi et al, 2004	Ισραήλ	Συγχρονική	373 δυνητικοί δότες οργάνων 171 οικογένειες δυνητικών δωρητών οργάνων (45,8%) που ενέκριναν τη διαδικασία. Τα δεδομένα συγκεντρώθηκαν από 22 γενικά νοσοκομεία	Αξιολόγηση της στάσης των Εβραίων και των Αράβων προς δωρεές οργάνων	Εξίσου θετική στάση των Εβραίων και των Αράβων για δωρεά οργάνων., και 171 οικογένειες Πραγματική δωρεά ελήφθη από 157 ασθενείς. Συγκατάθεση λήφθηκε από το 48,9% των εβραϊκών οικογενειών, το 30,7% των μουσουλμάνων Αράβων, και το 66,6% των χριστιανών Αράβων. Για το σύνολο του δείγματος, ο αλτρουισμός ήταν ο κύριος λόγος συναίνεσης.
Forbes-Smith et al, 2002	Αυστραλία	Συγχρονική Περιγραφική	604 οικογένειες δυνητικών δωρητών οργάνων	Αξιολόγηση της κοινωνικής εργασίας και των αρμοδιοτήτων των επαγγελματιών υγείας για τη διαφύλαξη και το σεβασμό των δικαιωμάτων και των αναγκών των ασθενών με μόσχευμα καθώς και των οικογενειών των δυνητικών δωρητών οργάνων.	Αύξηση των γνώσεων και των θετικών στάσεων μετά από εκπαίδευση μικρής διάρκειας. Τα αποτελέσματα, σε μια περίοδο οκτώ ετών, απέδειξαν αύξηση στην διαθεσιμότητα των ιστών, ενώ τα δικαιώματα οικογενειών δυνητικών δωτών διαφυλάσσονταν αποτελεσματικά μέσω υπηρεσιών κοινωνικής εργασίας.
Jacoby et al, 2009	Βραζιλία	Συγχρονική Ποιοτική	7 οικογένειες εγκεφαλικά νεκρών δωτών	Αξιολόγηση των εμπειριών και των συναισθημάτων σχετικά με τη διαδικασία δωρεάς οργάνων	Ανάγκη ύπαρξης ουσιαστικής κοινωνικής-συναισθηματικής υποστήριξης σε συγγενείς πιθανών δωρητών οργάνων. Τονίστηκε από κυβερνητικές υπηρεσίες ότι θα πρέπει να επενδύσουν περισσότερο στην επαγγελματική κατάρτιση των επαγγελματιών της ΟΡΟ. Κατά τη διάρκεια της παραμονής στο νοσοκομείο, τα μέλη της ομάδας ΟΡΟ διατηρούν άμεσες επικοινωνίες με τους συγγενείς καθιστώντας απαραίτητη την παροχή ψυχολογικής βοήθειας.
Keçecioglu et al, 2000	Τουρκία	Συγχρονική Ποιοτική	291 επιφανείς θρησκευόμενοι, 35 γυναίκες και 256 άνδρες	Οι στάσεις των θρησκευόμενων στην Τουρκία σχετικά με τη δωρεά οργάνων και τη μεταμόσχευση.	Οι θρησκευόμενοι είναι πολύ ευαίσθητοι στο θέμα της δωρεάς οργάνων. Συνολικά, το 84% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι η δωρεά οργάνων ήταν σύμφωνη με την ισλαμική πεποίθηση. Το 86% δήλωσε ότι θα δωρίσουν και ότι η δωρεά οργάνων ήταν μια τιμητική ανθρωπιστική πράξη στο Ισλάμ που έδωσε μία αξία. και το 77% τάχθηκαν υπέρ της καλύτερης ενημέρωσης του κοινού σχετικά με τη δωρεά και τη μεταμόσχευση οργάνων.
Kesselring et al, 2006	Ελβετία	Συγχρονική Ποιοτική	40 συγγενείς (31 συναινούστων και 9 μη συναινούστων)	Σκοπός της μελέτης ο προσδιορισμός των εμπειριών των συγγενών με τη διερεύνηση αναμνήσεων από τις	Η γνώση συμβάλλει στη διαμόρφωση θετικών στάσεων. Τα ευρήματά υποδηλώνουν ότι οι αποφάσεις των συγγενών προς τη δωρεά οργάνων αποτελεί παράγοντα κινδύνου για τραυματικές μνήμες, που μπορεί μερικές

Μελέτη	Χώρα	Μεθοδολογία		Σκοπός	Αποτελέσματα
		Είδος μελέτης	Δείγμα		
Kim et al, 2014	Κορέα	Συγχρονική Ποιοτική	45 οικογένειες	Αξιολόγηση επιπέδου γνώσεων της οικογένειας αναφορικά με την κατανόηση του εγκεφαλικού θανάτου	Μειωμένα επίπεδα γνώσεων για τον εγκεφαλικό θάνατο. Οι φοιτητές νοσηλευτικής παρά την έλλειψη γνώσεων, είχαν θετική στάση απέναντι στη δωρεά οργάνων. Το 73% δήλωναν πρόθυμοι να γίνουν δότες μετά θάνατο. Το 67% ανησυχούσαν για λανθασμένη διάγνωση σχετικά με τον εγκεφαλικό θάνατο, ενώ το 50% πίστευαν ότι η αφαίρεση οργάνων από το σώμα ενώ εξακολουθεί να λειτουργεί η καρδιά είναι παραβίαση των δικαιωμάτων του ασθενή, εκτός και αν είχε προηγηθεί συγκατάθεση.
Manuel et al, 2010	Λατινική Αμερική	Ποιοτική, φαινομενολογική	7 μέλη οικογένειας δωρητών οργάνων	Εντοπισμός εμπειριών και συναισθημάτων σχετικά με τη διαδικασία δωρεάς οργάνων ενός συγγενή δότη οργάνων σε μια μονάδα μεταμόσχευσης	Υπάρχει έλλειψη της κοινωνικο-συναισθηματικής υποστήριξης της οικογένειας. Τόνισαν την εμπειρία των οικογενειών κατά την διαδικασία της δωρεάς. Βρέθηκε ότι οι οικογένειες ισχυρίστηκαν ανεπαρκή συναισθηματική υποστήριξη που συνδέονται με την έλλειψη σαφών πληροφοριών μετά το εγκεφαλικό θάνατο του αγαπημένου τους.
Manzari et al, 2014	Ιράν	Ποιοτική	26 οικογένειες	Διεύρυνση των εμπειριών των οικογενειών ενός αιτήματος δωρεάς οργάνων μετά τον εγκεφαλικό θάνατο	Έλλειψη εμπιστοσύνης, η θρησκευτική επιρροή θεωρήθηκε ως κίνητρο και παράγοντας υποστήριξης για οικογένειες μετά τη συγκατάθεση για τη δωρεά οργάνων
Marli et al, 2015	Βραζιλία	Ποιοτική	5 οικογένειες εγκεφαλικά νεκρών ασθενών	Προσδιορισμός εμπειριών και συναισθημάτων σχετικά με τη διαδικασία δωρεάς οργάνων ενός συγγενή δότη οργάνων σε μια μονάδα μεταμόσχευσης	Η συγκατάθεση για τη δωρεά οργάνων δεν εξασφαλίζει πάντα την αποδοχή των μελών της οικογένειας για το θάνατο καθώς αρκετοί εξακολουθούν να έχουν αμφιβολίες για τη διάγνωση. Επίσης παρ'όλη την τυποποίηση και τη ρύθμιση των διαδικασιών για την προμήθεια, την διάθεση και διανομή των οργάνων, το χάσμα παραμένει με κύριος παράγοντας για τις επιθυμίες των συγγενών του δότη οργάνων
Morgan et al. 2002	ΗΠΑ	Τυχαιοποιημένη	256 οικογένειες	Αξιολόγηση γνώσεων, στάσεων, αξιών και δημογραφικών μεταβλητών σχετικά με τη δωρεά οργάνων σε μέλη οικογενειών	Οι γνώσεις, η στάση και ο αλτρουϊσμός προωθούν την επιθυμία για επικοινωνία με 2 τρόπους: μέσω της αρχικής συμπεριφοράς (αν οι ερωτηθέντες είχαν συζητήσει με μέλη της οικογένειας για τη δωρεά) και με τη μελλοντική επιθυμία για επικοινωνία.
Neate et al. 2015	Αυστραλία	Συγχρονική Ποιοτική	49 δυνητικοί δότες οργάνων και 40 οικογένειες	Κατανόηση της απόφασης δωρεάς οργάνων σε οικογένειες της Αυστραλίας	Η κατάλληλη εκπαίδευση και κατάρτιση είναι απαραίτητη. Κατανοώντας τις αποφάσεις της δωρεάς οργάνων σε οικογένειες της Αυστραλίας οι αριθμοί των νεκρών δωρητών στην Αυστραλία έχουν αυξηθεί, αλλά τα ποσοστά της συγκατάθεσης για τη δωρεά παραμένει γύρω στο 60%.

Τρίμηνη, ηλεκτρονική έκδοση του Τμήματος Νοσηλευτικής,
Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

Steinbrook 2007	ΗΠΑ	Συγχρονική ποσοτική	645 δότες μετά από καρδιακό θάνατο	Αξιολόγηση του ρυθμού αύξησης δυνητικών δωρητών οργάνων μετά από καρδιακό θάνατο	Περίπου τρεις στις τέσσερις μεταμοσχεύσεις προέρχονται από νεκρούς δότες, με την πιο γρήγορη αύξηση του ποσοστού προμήθειας οργάνων από θανόντα πρόσωπα να συνέβη στην κατηγορία της δωρεάς μετά το «καρδιακό θάνατο». Όργανα ανακτήθηκαν από 645 δότες μετά από καρδιακό θάνατο το 2006, σε σύγκριση με 189 το 2002. Αυτοί οι δωρητές αντιπροσώπευαν το 8% του συνόλου των νεκρών δοτών το 2006.
Siminoff, et al, 2001	Αμερική	Συγχρονική Συνδυασμός ποιοτικής & ποσοτικής	238 οικογένειες	Διερεύνηση παραγόντων που σχετίζονται με την απόφαση της οικογένειας να δωρίσει ή όχι όργανα για μεταμόσχευση.	Η πολυπαραγοντική ανάλυση των συναφών μεταβλητών έδειξε ότι η κοινωνικοδημογραφία των οικογενειών και των ασθενών (εθνικότητα, ηλικία ασθενούς και αιτία θανάτου) και η προηγούμενη γνώση των επιθυμιών των ασθενών συνδέονταν σημαντικά με την προθυμία να δωρίσουν τα όργανα. Επιπλέον, οι οικογένειες που είχαν συζητήσει περισσότερο σχετικά με τη δωρεά, καθώς και αυτές που είχαν επικοινωνήσει με κάποιο μέλος του ΟΡΟ ή είχαν δεχτεί με τον κατάλληλο τρόπο το αίτημα για δωρεά, ήταν πιο πιθανό να συναινέσουν.
Stouder et al, 2009	ΗΠΑ	Συγχρονική Ποιοτική	170 οικογένειες	Αξιολόγηση των παραγόντων που βοηθούν τα αγαπημένα πρόσωπα των νεκρών δωρητών στη θεραπεία της θλίψης αναφορικά με την απώλεια τους	Έλλειψη γνώσης και ηθικών προκλήσεων. Σε γραπτή έρευνα των οικογενειών όλων των δωρητών οργάνων και ιστών (n=170) οι περισσότεροι ερωτηθέντες (84%) ανέφεραν ότι η στήριξη της οικογένειας ήταν το πιο χρήσιμο πράγμα που ασχολούνται με τη θλίψη τους, που ακολουθείται από την υποστήριξη των φίλων (74%) και τις θρησκευτικές και πολιτισμικές πεποιθήσεις (37%).
Tawil et al, 2014	Νέο Μεξικό	Τυχασιοποιημένη	58 μέλη οικογενειών 17 ασθενών	Αξιολόγηση κατανόησης του εγκεφαλικού θανάτου μετά από εκπαιδευτική παρέμβαση σε μια οικογένεια χωρίς επίδραση στην ψυχολογική δυσφορία.	38 μέλη ήταν παρόντα για τις εκτιμήσεις 11 εγκεφαλικών θανάτων και 20 μέλη ήταν απόντα για τις 6 αντίστοιχες εκτιμήσεις. Οι ασθενείς με τους συγγενείς που ήταν παρόντες στην εκτίμηση, είχαν μεγαλύτερης διάρκειας παραμονή στη ΜΕΘ σε σχέση με αυτούς που ήταν απόντες. 36 από τα 38 μέλη που ήταν παρόντα δήλωσαν ότι κατανόησαν καλύτερα την έννοια του εγκεφαλικού θανάτου και θα το συνιστούσαν και σε άλλους στην ίδια θέση. Και οι 17 διαγνώστηκαν με εγκεφαλικό θάνατο, οι 10 από τους οποίους θα γίνονταν δωρητές λόγω της κάρτας δωρητή που κατείχαν ενώ για τους υπόλοιπους 6, μόνο για τους 2 δεν υπήρξε συναίνεση.
Yousefi et al, 2014	Ιράν	Συγχρονική Ποιοτική	9 μέλη οικογένειας μη-δωρητών	Αναζήτηση των ανθρωπίνων εμπειριών που αποσκοπούν στη διερεύνηση των αποσταγμάτων της ζωής	Οι οικογένειες ισχυρίστηκαν ανεπαρκή συναισθηματική υποστήριξη που συνδέονται με την έλλειψη σαφών πληροφοριών μετά το εγκεφαλικό θάνατο του αγαπημένου τους. Η θρησκευτική επιρροή θεωρήθηκε ως κίνητρο και παράγοντας υποστήριξης για οικογένειες μετά τη συγκατάθεση για τη δωρεά οργάνων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: Συνοπτική παρουσίαση των μελετών που διερευνούν γνώσεις και απόψεις νοσηλευτών

Μελέτη	Χώρα	Μεθοδολογία		Σκοπός	Αποτελέσματα
		Είδος μελέτης	Δείγμα		
Aghayan et al. 2009	Ιράν	Συγχρονική	66 νοσηλευτές	Αξιολόγηση και στάσεων των νοσηλευτών	Μειωμένα επίπεδα γνώσης, αλλά βελτίωση μετά από σεμινάρια. Η μέση βαθμολογία για τη γνώση ήταν 16,89 πριν και 23,76 μετά από το σεμινάριο ($p < 0,001$). Η γνώση οδηγεί στην ευαισθητοποίηση και ακολούθως στην αλλαγή στάσης και συμπεριφοράς
Babaie et al, 2015	Ιράν	Τυχαιοποιημένη	150 νοσηλευτές εκ των οποίων οι 122 ήταν γυναίκες και οι 28 άνδρες, με τους 114 συνολικά να ήταν μεταξύ 25-44 χρονών	Προσδιορισμός της γνώσης, της στάσης και της πρακτικής των νοσηλευτών όσον αφορά τη δωρεά οργάνων	Στατιστικά σημαντική ήταν η διαφορά στο επίπεδο γνώσεων μεταξύ των διαφορετικών ηλικιακών ομάδων. Οι άντρες νοσηλευτές διατηρούσαν πιο θετική στάση σε σχέση με τις γυναίκες. Άμεση και σημαντική συσχέτιση βρέθηκε μεταξύ της στάσης και της πρακτικής εφαρμογής καθώς και της στάσης και των παραγόντων που επηρεάζουν τη στάση και την πρακτική εφαρμογή αλλά όχι με τις γνώσεις.
<u>Bakalis</u> et al, 2011	Ελλάδα	Συγχρονική	320 άτομα εκ των οποίων οι 160 ήταν νοσηλευτές και οι 160 φοιτητές	Η διαπίστωση και η σύγκριση των απόψεων του νοσηλευτικού και των σπουδαστών για τις μεταμοσχεύσεις οργάνων.	Υψηλά ποσοστά συμφωνίας για δωρεά οργάνων αλλά και υψηλό ποσοστό άγνοιας της νομοθεσίας. Η έρευνα έδειξε ότι τόσο οι νοσηλευτές (62%) όσο και οι φοιτητές (68%) δέχονται να γίνουν δωρητές οργάνων, γιατί πιστεύουν ότι σώζουν μια άλλη ζωή ενώ το 38% των νοσηλευτών και το 32% των σπουδαστών αρνούνται. η συντριπτική πλειοψηφία και των δύο ομάδων δεν γνωρίζει τι προβλέπει η Ελληνική νομοθεσία για τις μεταμοσχεύσεις (62,5%-νοσηλευτές, 82%-σπουδαστές)
Bener et al. 2008	Κατάρ	Συγχρονική	521 συμμετέχοντες (268 ιατροί και 253 νοσηλευτές)	Αξιολόγηση γνώσεων- απόψεων των νοσηλευτών	Ποσοστό (71%) πίστευαν ότι ένα εγκεφαλικά νεκρό άτομο μπορεί να προσφέρει τα όργανά του, καθώς επίσης ότι ορισμένα όργανα είναι δυνατό να δωριστούν από ζώντα υγιή άτομα όπως νεφρά και λοβό ήπατος και πνεύμονα.
Boey 2002	Χονγκ-Κονγκ	Συγχρονική	310 νοσηλευτές	Αισθήματα και δέσμευση των νοσηλευτών απέναντι στο δυνητικό δότη και την οικογένεια του	Οι αρνητικές στάσεις από τους επαγγελματίες υγείας είναι ανασταλτικός παράγοντας για την προώθηση της δωρεάς. το 96% των νοσηλευτών εκδήλωσαν θετική στάση απέναντι στη δωρεά οργάνων, ενώ το 24% δήλωσαν ότι η αφαίρεση οργάνου από εγκεφαλικά νεκρό άτομο ισοδυναμεί με σωματικό

Τρίμηνη, ηλεκτρονική έκδοση του Τμήματος Νοσηλευτικής,
Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

					ακρωτηριασμό. Επίσης, το 15% εξέφρασε φόβους για ιατρική αμέλεια στη διάγνωση του εγκεφαλικού θανάτου, λόγω της έλλειψης εργαλείων.
El- Shoubaki et al. 2005	Κατάρ	Συγχρονική	203 νοσηλευτές	Προσδιορισμός επιπέδου των γνώσεων και των στάσεων για τη δωρεά οργάνων	Το 31 έως 39% του γενικού πληθυσμού στο Κατάρ ήταν πρόθυμοι να δωρίσουν τα όργανά τους μετά θάνατον, ενώ μόνο το 50% δήλωσαν πρόθυμοι δωρεάς οργάνου ενώ είναι ακόμα εν ζωή. Δεν βρέθηκε σχέση μεταξύ θρησκείας και στάσεων.
Μελέτη	Χώρα	Μεθοδολογία		Σκοπός	Αποτελέσματα
		Είδος μελέτης	Δείγμα		
Jeon et al, 2012	Κορέα	Συγχρονική	109 νοσηλευτές	Αξιολόγηση των γνώσεων και στάσεων των επαγγελματιών υγείας με τις έννοιες του εγκεφαλικού θανάτου και της μεταμόσχευση οργάνων	Υπήρχαν στατιστικά σημαντικές διαφορές στις βαθμολογίες στη γνώση, σύμφωνα με την οικογενειακή κατάσταση (P = 0,001), το επίπεδο εκπαίδευσης (P = 0,019), αν οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν για τη δωρεά οργάνων από εγκεφαλικά νεκρούς δότες (P = 0,002), και την εμπειρία του συμμετέχοντα στην διαχείριση του δυναμικού, με εγκεφαλικά νεκρούς ασθενείς (P = 0,037). Επίσης υπήρχαν στατιστικά σημαντικές διαφορές στις βαθμολογίες σχετικά με τη στάση ανάλογα με το φύλο (P <0,001), την ηλικία (P <0,001), την οικογενειακή κατάσταση (P <0,001), το επίπεδο εκπαίδευσης (P = 0,003), την θέση εργασίας (P<0,001), και την εμπειρία του συμμετέχοντος αναφερόμενος σε εγκεφαλικά νεκρούς ασθενείς στο νοσοκομείο και οργανισμό που βασίζεται στην προμήθεια οργάνων (P = 0,001). Αξίζει να σημειωθεί ότι η στάση συσχετίζεται θετικά με τη γνώση σχετικά με τη δωρεά του εγκεφαλικά νεκρού δότη (P <0,001). Μειωμένα επίπεδα γνώσεων.
Lin et al. 2010	Ταϊβάν	Μελέτη παρέμβασης	12 νοσηλευτές	Διαπίστωση της επίδρασης της διάλεξης, με προβολή βίντεο, στη στάση των νοσηλευτών έναντι της δωρεάς	Διαπιστώθηκε σημαντική αύξηση των γνώσεων των νοσηλευτών διαμορφώνοντας θετικότερη στάση απέναντι στη δωρεά οργάνων και τις μεταμοσχεύσεις
Meyer et al. 2011	Νορβηγία	Ποσοτική	801 νοσηλευτές	Διερεύνηση της αντίληψης των νοσηλευτών σε ΜΕΘ σχετικά με τη δωρεάν οργάνων	Η κατάλληλη εκπαίδευση και κατάρτιση είναι απαραίτητη. Η γνώση και η εμπειρία των νοσηλευτών επηρεάζει την επαγγελματική ικανότητα φροντίδας του δυνητικού δότη και της οικογένειάς του. Βρέθηκε ότι λίγοι νοσηλευτές που εργάζονται στις ΜΕΘ είχαν εκτεταμένη εμπειρία και κατάρτιση στη δωρεά οργάνων.
Orøy et al, 2015	Νορβηγία	Ποιοτική	32 νοσηλευτές	Διεύρυνση εμπειριών των επαγγελματιών υγείας της ηθικής που σχετίζονται με τη φροντίδα και την αλληλεπίδραση με ασθενείς πάσχοντες σοβαρών εγκεφαλικών βλαβών και τις οικογένειές τους	Η διαδικασία της διευκρίνισης της πρόγνωσης του ασθενούς μέσω της προγνωστικής ασάφειας, της σταδιακής διευκρίνισης και της προγνωστικής βεβαιότητας είχε σημαντική επίδραση στον τρόπο αλληλεπίδρασης των επαγγελματιών υγείας με την οικογένεια του δυνητικού δότη και άλλαξε τη στάση τους ως προς την οικογένεια ως προς την οικογένεια με διάφορους τρόπους.
Shabanzadeh et al. 2009	Ιράν	Συγχρονική Ποιοτική	418 νοσηλευτές	Αξιολόγηση γνώσης και κατανόησης του εγκεφαλικού θανάτου	Το 75% των νοσηλευτών είχαν θετική άποψη για τη δωρεά οργάνων. Για τη δωρεά νεφρού από ζώντες δότες, το 25% ήταν θετικοί. Μέσα από την έρευνα αυτή διαπιστώθηκε επίσης ότι ένα σχετικά υψηλό ποσοστό νοσηλευτών

					ερμηνεύει εσφαλμένα την έννοια του εγκεφαλικού θανάτου. Αυξημένο ποσοστό λανθασμένης άποψης για τον εγκεφαλικό θάνατο.
Wang et al. 2009	Βόρεια Ταϊβάν	Ποιοτική	6 νοσηλευτές	Διερεύνηση συναισθημάτων των νοσηλευτών σχετικά με την μεταμόσχευση	Έντονο το αίσθημα ανησυχίας για το αν έδρασαν σωστά κατά τη διάρκεια της διαδικασίας. Το άγχος αυτό βίωναν εντονότερα όσοι δεν είχαν εκπαιδευτεί επαρκώς. Παρατηρήθηκε επίσης μια σύγκρουση μεταξύ των ηθών και της κουλτούρας απέναντι στην επαγγελματική ευθύνη
White et al. 2003	Αυστραλία	Ποιοτική	40 νοσηλευτές εντατικής θεραπείας	Αξιολόγηση της κατανόησης της έννοιας του εγκεφαλικού θανάτου	Άγνοια και σύγχυση αναφορικά με την έννοια του εγκεφαλικού θανάτου. Το 48% των νοσηλευτών πίστευαν ότι ο εγκεφαλικά νεκρός δεν ήταν ουσιαστικά νεκρός αποδεικνύοντας πως μέρος των επαγγελματιών υγείας έχει άγνοια ή σύγχυση για το θέμα αυτό.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: Συνοπτική παρουσίαση των ερευνών που διερευνούν τις γνώσεις, απόψεις και επάρκεια εκπαίδευσης στους Φοιτητές Νοσηλευτικής

Μελέτη	Χώρα	Μεθοδολογία		Σκοπός	Αποτελέσματα
		Είδος μελέτης	Δείγμα		
Anker et al. 2009	ΗΠΑ	Συγχρονική	100 φοιτητές νοσηλευτικής	Αξιολόγηση επάρκειας στην εκπαίδευση σε σχέση με τη δωρεά οργάνων	Αδυναμία σχολών να διδάξουν και να διαμορφώσουν θετική άποψη σε φοιτητές. Διαπιστώθηκε ότι το 20% των σχολών νοσηλευτικής αποτυγχάνουν να διδάξουν στους φοιτητές τον τρόπο προσέγγισης μιας οικογένειας δυνητικού δότη σχετικά με την πιθανότητα δωρεάς οργάνων. Επιπλέον, το 12% των προγραμμάτων νοσηλευτικών σχολών αποτυγχάνουν να διδάξουν τον ορισμό του εγκεφαλικού θανάτου.
Cebeci et al, 2011	Τουρκία	Συγχρονική	309 φοιτητές νοσηλευτικής	Ο ρόλος των Νοσηλευτών στην αύξηση δωρεάς και μεταμόσχευσης οργάνων	Οι φοιτητές Νοσηλευτικής είχαν επίγνωση του ρόλου και των ευθυνών τους για την αύξηση της δωρεάς οργάνων και μεταμοσχεύσεων: «ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης», «φροντίδα για το δέκτη, το δότη, και τις οικογένειές τους», «διεξαγωγή έρευνας», «υποστήριξη σχετικών οργανώσεων και «το να αποτελούν πρότυπο για το κοινό
Tumin et al. 2016	Μαλαισία	Συγχρονική	500 φοιτητές (264 φοιτητές Ιατρικής και 236 φοιτητές Νοσηλευτικής)	Διερεύνηση της επιθυμίας των φοιτητών Ιατρικής και Νοσηλευτικής για δωρεά οργάνων μετά θάνατο καθώς και των παραγόντων που ευνοούν τη συναίνεση	Οι 278 από τους συμμετέχοντες (55.6%) ήταν πρόθυμοι να κάνουν δωρεά οργάνων μετά θάνατο, ενώ οι εναπομείναντες 222 (44.4%) δεν ήταν. Μόλις το 44 (8.8%) είχε κάρτα δωρητή οργάνων. Οι φοιτητές Ιατρικής ήταν πιο πρόθυμοι να δωρήσουν από αυτούς της Νοσηλευτικής, όπως και αυτοί που κάποιο μέλος της οικογένειάς τους έχει κάρτα δωρητή. Το ίδιο και εκείνοι που πίστευαν η δωρεά οργάνων είναι σύμφωνη με τη θρησκεία τους.
Martinez-Alarcon et al. 2009	Ισπανία	Συγχρονική Ποιοτική	720 φοιτητές νοσηλευτικής	Αξιολόγηση της κατανόησης της έννοιας του εγκεφαλικού θανάτου	Έλλειψη γνώσης, σύγχυση και ύπαρξη αμφιβολιών σχετικά με τον εγκεφαλικό θάνατο. Διαπιστώθηκε ότι το 70% των φοιτητών είχαν αντιληφθεί επαρκώς την έννοια αυτή, το 27% διατηρούσε αμφιβολίες και το 3% πίστευε πως ένα άτομο που είναι εγκεφαλικό νεκρό, υπάρχει πιθανότητα να επανέλθει στη ζωή.
McGlade et al, 2014	Αγγλία	Συγχρονική	667 φοιτητές νοσηλευτικής	Διερευνά τις γνώσεις και τις στάσεις των φοιτητών Νοσηλευτικής απέναντι στη δωρεά οργάνων σε διάφορες χώρες του Ηνωμένου Βασιλείου και εξετάζει τις περιφερειακές παραλλαγές.	Η τάση για εγγραφή και απόκτηση κάρτας δωρητή οργάνων, εξαρτιόταν από διάφορους παράγοντες όπως το μέρος γέννησης, η κατοικία, ο φόβος του θανάτου και η έλλειψη εμπιστοσύνης προς τους γιατρούς.

Μελέτη	Χώρα	Μεθοδολογία		Σκοπός	Αποτελέσματα
		Είδος μελέτης	Δείγμα		
Rumsey, et al, 2003	Αμερική	Συγχρονική Περιγραφική	190 φοιτητές νοσηλευτικής	Η επιρροή της γνώσης και της θρησκευτικότητας στη στάση απέναντι στη δωρεά οργάνων.	Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι χρειάζεται εκπαίδευση σχετικά με τη δωρεά οργάνων, να γίνει ευαισθητοποίηση. Σε ένα άλλο αποτέλεσμα, η θρησκευτική επιρροή θεωρήθηκε ως κίνητρο και παράγοντα υποστήριξης για οικογένειες μετά τη συγκατάθεση για τη δωρεά οργάνων. Οι θρησκευτικές πεποιθήσεις παίζουν σημαντικό παράγοντα στις αποφάσεις.
Tam, W. W. S et al 2012	Χονγκ Κονγκ	Συγχρονική Ποιοτική	362 φοιτητές νοσηλευτικής	Ο προσδιορισμός του επιπέδου γνώσης, στάσης και τη δέσμευση για δωρεά οργάνων μεταξύ των φοιτητών νοσηλευτικής σε ένα τοπικό πανεπιστήμιο.	Ο μέσος όρος ηλικίας ήταν 22,6 έτη. 147 φοιτητές (40,6%) ήταν εγγεγραμμένοι για δωρεά οργάνων. Σχετικά με τις γνώσεις για τη δωρεά απαντήθηκε σωστά το 71,8% των ερωτήσεων ενώ στα ίδια επίπεδα κυμαινόταν και η στάση τους (μέσο τιμή 70,2). Η αφοσίωση στην έννοια της δωρεάς (και άρα κατοχή κάρτας δωρητή) σχετιζόταν με το έτος σπουδών, τη θρησκεία και τη στάση απέναντι στη δωρεά, καθώς και με το πρόγραμμα σπουδών.
Kim et al. 2006	Κορέα	Συγχρονική Ημιπειραματική	292 φοιτητές νοσηλευτικής	Αξιολόγηση γνώσεων και στάσεων των φοιτητών νοσηλευτικής	Μειωμένα επίπεδα γνώσεων. Η θετική στάση των επαγγελματιών υγείας όμως απέναντι στις μεταμοσχεύσεις μπορεί να επηρεάσει θετικά την απόφαση των υποψήφιων δοτών και των οικογενειών τους
Lopez-Montesinos et al. 2010	Ισπανία	Μελέτη παρέμβασης	50 φοιτητές νοσηλευτικής	Σύγκριση γνώσεων και απόψεων για την δωρεά οργάνων πριν και μετά από εκπαίδευση	Αύξηση των γνώσεων και των θετικών στάσεων μετά από εκπαίδευση μικρής διάρκειας. Θετική ήταν η στάση των νοσηλευτών απέναντι στην δωρεά οργάνων σε ποσοστό 87% πριν την εκπαίδευση και 94% μετά την ολοκλήρωση της. Επίσης, πριν από την ενημέρωση το 46% δήλωσαν ελλιπή κατάρτιση, ενώ μετά την εκπαίδευση το 90% δήλωσε επάρκεια να προσεγγίσει οικογένειες δυνητικών δοτών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5. Συνοπτική παρουσίαση ερευνών που διερευνούν τις γνώσεις και απόψεις στους ενήλικες

Μελέτη	Χώρα	Μεθοδολογία		Σκοπός	Αποτελέσματα
		Είδος μελέτης	Δείγμα		
Aijing et al. 2016	Κίνα	Συγχρονική	431 ενήλικες	Διερεύνηση της κοινής γνώμης σχετικά με τη δωρεά οργάνων από νεκρούς δότες	Έλλειψη γνώσης, σύγχυση και ύπαρξη αμφιβολιών σχετικά με τον εγκεφαλικό θάνατο. Ένα σύνολο 162 ερωτηθέντων εξέφρασε ρητά την επιθυμία για δωρεά οργάνων, και 269 πίστευαν ότι τα όργανα των δωρητών θα πρέπει να αποζημιωθούν. Ένα σύνολο 255 ερωτηθέντων θεωρούν ότι είναι αποδεκτό να ολοκληρωθεί η δωρεά. Περισσότερο από το 80% πίστευε ότι η δωρεά και μεταμόσχευση οργάνων παρατείνει τη ζωή
Ashraf, 2005	Πακιστάν	Συγχρονική	408 ενήλικες	Αξιολόγηση γνώσεων, στάσεων και πρακτικών που αφορούν τη δωρεά οργάνων σε έναν επιλεγμένο πληθυσμό ενηλίκων στο Πακιστάν.	Μειωμένα επίπεδα γνώσεων. Υψηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο ($p < 0,001$) και καλύτερη κοινωνικοοικονομική κατάσταση ($p = 0,038$) σχετίζονταν με περισσότερες γνώσεις